

• دریافت ۹۲/۰۷/۱

• تأیید ۹۳/۰۳/۱۳

منابع و سرچشمه‌های احادیث کلیده و دمنه بهرام شاهی

اسماعیل تاج بخش *

فائقه محمدی **

چکیده

کلیده و دمنه یکی از مهمترین و برجسته ترین و دلاویزترین نثرهای سنگین و رنگین و آراسته ادبیات دری است که نصرالله منشی - یکی از بزرگان و پیرامونیان بهرام شاه غزنوی - آن را در نیمه اول سده ششم از تازی به فارسی برگردانید. البته اصل کتاب به زبان دیرین هندوان - سانسکریت - بود که پزشکی برزویه نام آن را در روزگار انوشیروان ساسانی به پهلوی برگردانده بود و سه سده بعد از آن، عبدالله بن مقفع - مترجم دانشمند - آن را به عربی ترجمه کرد.

آیات و احادیث به کار رفته در این کتاب، از توانمندی و چیرگی نصرالله در منابع و حیاتی حکایت می کند و تا آنجا که نویسندگان این نوشته آگاهی دارند، درباره منابع و سرچشمه های این احادیث، پژوهش جداگانه صورت نگرفته است. در این نوشته ها احادیث کلیده و دمنه در منابع اسلامی - شیعه و اهل سنت - با باریک بینی ویژه ای واکاوی و پی جویی و شناسانده شده اند.

کلید واژه‌ها:

حدیث، نثر مصنوع، سبک شناسی، نصرالله منشی.

e.taj37@yahoo.com

* دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی دانشگاه علامه طباطبایی

** دانشجوی کارشناسی ارشد ادبیات تطبیقی دانشگاه علامه طباطبایی

marsoos_313@yahoo.com

مقدمه

سده ششم هجری روزگار تحوّل و دگرگونی نثر ساده به نثر فنی و آراسته است. شیوه ای که در حدود دو قرن بر نثر فارسی سایه افکند و در سده های بعد، آن را از اعتدال بیرون کرد. نصرالله منشی - ادیب و مترجم دربار غزنوی - در این تحوّل نقش برجسته و چشمگیر داشت و اثر جاودانه ای که جادوی قلم او بر جای نهاد، شاهد گویایی است بر فراوانی فضل و ادب و ذوق و تشخیص او که « تا زبان پارسی میان مردمان متداول است، به هیچ تأویل مهجور نگردد. » (انزایی نژاد، ۱۳۷۲: ۱۷) و « از منشآت پارسیان هیچ تألیف آن اقبال ندیده و آن قبول نیافته » (انزایی نژاد، همان، به نقل از تذکره لباب الالباب: ۱/۹۲). ترجمه نصرالله، ترجمه ای آزاد بود، نه واژه به واژه؛ که در جای جای آن سخن او - به مناسبت مقام - با آیات قرآن و احادیث پیامبر گرامی اسلام (ص) زیور یافت که متن بنیادی از آنها تهی بود و با چنین ترفند هنرمندانه ای شعبده ای انگیخت که به قول استاد مینوی در آن « قوتی در بیان مقاصد و قدرتی در ادای معانی هست که در کتب دیگر نیست » (نصرالله منشی، ۱۳۴۳: یج). این ویژگی و نغزی و دلاویزی و شیرینی باعث شد که این کتاب دوستداران فراوانی در گذر روزگاران یافته، یکی از پرخواننده ترین و دلپذیرترین کتاب ها شناخته شود.

تا کنون سه تن از پژوهندگان ادب ایران به تصحیح و پیرایش و گشودن دشواری های کلیله پرداخته اند: نخست استاد عبدالعظیم قریب گرکانی؛ دو دیگر استاد مجتبی مینوی و سوم آیت الله حسن زاده آملی. اما هیچ کدام از این بزرگان در باز شناساندن و روشنگری سرچشمه ها و منابع احادیث آن گام بر نداشته اند. بر بنیاد پژوهش کنونی شمار احادیث به کار رفته در این کتاب ۳۹ حدیث است که مآخذ آنها جز چند حدیث - که نویسندگان این نوشتار در پی جویی منابع آنها هر چه کوشیدند، تهی دست بازگشتند - یافته و شناسانده شده است.

بررسی منابع و احادیث می تواند:

۱. احادیث را از اقوال و امثال تفکیک نماید؛
 ۲. در شناخت جایگاه احادیث به پژوهشگران کمک کند؛
 ۳. اعتماد خوانندگان را به متن افزایش یا کاهش دهد؛
 ۴. میزان احاطه مصنف را به منابع حدیث معین کند؛
 ۵. تمایل مصنف را به انواع احادیث، منابع، راویان و... نشان دهد.
- هر یک از این نتایج، زمینه های لازم را برای پژوهش و تحلیل جداگانه و مستقلاً درباره

نصرالله منشی و کللیه و دمنه فراهم می کند (خاتمی، ۱۳۸۷: ۱۰).

۱. قال النبی: "زویت لی الأرض فأریت مشارقها و مغاربها و سیبلغ ملک أمتی ما زوی لی منها." (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۴)

● ابن شهر آشوب، ۱۳۷۹، ۱: ۱۱۲- فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ۳: ۴۴۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۲۵، ۱: ۳۷۴- مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۸: ۱۳۶- العروسی، ۱۴۱۵، ۳: ۶۲۰- قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ۹: ۳۳۹

●● این حدیث به صورت های دیگر نیز آمده است:

۱-۱- زویت لی الأرض فرأیت مشارقها و مغاربها:

ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۷: ۲۱۷

۱-۲- زویت لی الدنيا فأریت مشارقها و مغاربها و سیبلغ ملک أمتی ما زوی لی منها:

همان، ۱۷: ۶

۲. زبان نبوی از این معنی عبارت کند: "الامور تشابهت مُقبلة فإذا أدبرت عرّفها الجاهل كما

عرّفها العاقل"

(نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۹۰)

● در منابع حدیثی یافت نشد.

۳. «... و اشارت حضرت نبوت بدین وارد: "إنکن إذا جُعتن دَقِعتن و إذا شبعتن خَجَلتن"»

(نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۹۵)

●● این حدیث به دو صورت آمده است:

۳-۱- إنکن إذا جعتن دَقِعتن و إذا شبعتن خَجَلتن:

هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۱۹: ۴۰

۳-۲- إنکن إذا جعتن دَقِعتن:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۹: ۳۷- مجلسی، ۱۴۰۶، ۶: ۲۶۹

۳-۳- إذا شبعتن خَجَلتن:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۲: ۴۰۳

۴. من قُتل دون ماله فهو شهید و من قُتل دون نفسه فهو شهید. (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۱۰۹)

● این حدیث به صورت "من قتل دون ماله فهو شهید" در منابع زیر آمده است:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰:۲۲۶ و ۳۵۵، ۲۹:۴۰۷، ۷۶:۱۹۵، ۹۷:۲۳، ۱۱۰:۱۷۱- ابن بابویه، ۱۳۶۲، ۲:۶۰۷- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۴:۹۵ و ۳۸۰ و ۵۶۱- پاینده، ۱۳۸۲: ۷۳۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵:۴۹ و ۱۲۲ و ۱۲۳، ۲۸:۳۸۳- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۰:۲۷۶، ۱۳:۲۰- احمدی میانجی، ۱۴۲۶، ۵:۸۲- نوری، ۱۴۰۸، ۱۸:۱۶۱ و ۱۹۷- بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳، ۲۰:۵۸۳- العروسی، ۱۴۱۵، ۴:۲۱۰- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۸، ۲:۲۱۱ و ۵۲۲- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۵:۱۹۲، ۲۶:۱۶۳- کلینی، ۱۴۲۹، ۹:۴۷۳، ۱۴:۳۴۳- ابن حیون، ۱۳۸۵، ۱:۳۹۸ و ۴۲۳، ۲:۴۷۸- ابن بابویه، ۱۳۷۸، ۲:۱۲۴- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۱:۳۸، ۴:۳۵۵- شوشتری، ۱۳۶۷، ۳۱- قضاعی، ۱۳۶۱: ۱۴۵ گفتنی است که قسمت آغازین حدیث (□) مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ در ریاض السالکین ۴:۳۰ و ۴۴:۷، ۱۱۴:۷ نیز آمده است و نویسنده آن را به جامع صغیر ۲:۱۷۸ ارجاع داده است.

●● این حدیث به صورت‌های دیگری هم در منابع ذکر شده است:

- ۴-۱- مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ شَهِيدٍ:
مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۶:۴۴۰- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۸:۳۸۳- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۰:۲۷۸- طوسی، ۱۴۰۷، ۲۱۰:۱۰- کلینی، ۱۴۰۷، ۷:۲۹۶- کلینی، ۱۴۲۹، ۱۴:۳۴۳
- ۴-۲- مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ بِمَنْزِلَةِ الشَّهِيدِ:
فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۵:۱۹۲
- ۴-۳- مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَهُوَ قَتِيلٌ شَهِيدٌ:
نوری، ۱۴۰۸، ۱۱:۹۸، ۱۸:۱۹۸- عده ای از علما، ۱۳۶۳: ۱۵۶
- همچنین در الأصول الستة عشر (ط- دارالحدیث): ۳۶۷ و ۳۹۸ با اندکی تغییر این گونه آمده است: مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ فَقَتِيلٌ شَهِيدٌ.
- ۴-۳- مَنْ قُتِلَ دُونَ مَالِهِ وَ مَظْلَمَتُهُ قُتِلَ شَهِيداً:
ابن ادريس، ۱۴۱۰، ۳:۶۴۴
- ۴-۴- من قتل دون ماله فهو بحکم الشهيد:
مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۰:۵۰۱

قسمت دوم این حدیث (□) مَنْ قُتِلَ دُونَ نَفْسِهِ فَهُوَ شَهِيدٌ در منابع یافت نشد.

۵. قال النبي: "خير ما أعطى الإنسان لسان شاکر و بدن صابر و قلب ذاکر" (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۱۸۱)

●● این حدیث در منابع صورت‌ها و ضبط‌های گوناگون دارد:

۱-۵- مَنْ أُعْطِيَ لِسَانًا ذَاكِرًا، فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ:

کلبینی، ۱۴۲۹، ۴:۳۶۷- کلبینی، ۱۴۰۷، ۲:۴۹۹- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۲:۱۳۲- العروسی، ۱۴۱۵، ۴:۲۸۵، ۵:۴۵۴- قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ۱۰:۴۰۲، ۱۴:۱۵- بحرانی، ۱۴۱۱، ۴:۴۰۲- بحرانی، ۱۳۷۴، ۴:۴۷۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۸، ۳:۳۲۹، شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۷:۱۵۵- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۱۰:۲۴۵- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳:۲۰۰

گفتمنی است که این حدیث در کتاب وافی با اندک تفاوتی این گونه آمده است:

من أعطی لسانه ذاکرا فقد أعطی خیر دنیا و الآخرة:

فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۹:۱۴۴۵

۲-۵- أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ بَدَنًا صَابِرًا وَ لِسَانًا ذَاكِرًا وَ قَلْبًا شَاكِرًا

و زَوْجَةً صَالِحَةً: نوری، ۱۴۰۸، ۲:۴۱۴، ۱۱:۱۸۸ و ۲۸۳، ۱۴:۱۶۸- ابن اشعث، بی تا: ۲۳۰

۳-۵- مَنْ أُعْطِيَ أَرْبَعِ خِصَالٍ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ: قَلْبٌ شَاكِرٌ، وَ لِسَانٌ ذَاكِرٌ، وَ

بَدَنٌ صَابِرٌ، وَ زَوْجَةٌ صَالِحَةٌ:

حلوانی، ۱۴۰۸: ۲۴

۴-۵- مَا مِنْ عَبْدٍ أُعْطِيَ قَلْبًا شَاكِرًا وَ لِسَانًا ذَاكِرًا وَ جَسَدًا عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرًا وَ زَوْجَةً صَالِحَةً

إِلَّا وَ قَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ:

نوری، ۱۴۰۸، ۲:۴۲۱- طبرسی، ۱۳۸۵، ۲۷۶- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۹:۱۴۵

۵-۵- مَنْ أُوتِيَ قَلْبًا شَاكِرًا وَ زَوْجَةً صَالِحَةً تُعِينُهُ عَلَى أَمْرِ دُنْيَاهُ وَ آخِرَتِهِ فَقَدْ أُوتِيَ فِي الدُّنْيَا

حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَ وُفِيَ عَذَابَ النَّارِ:

قطب‌الذین راوندی، ۱۴۰۵، ۱:۲۹۹- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۰:۲۶۵- کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۳:۴۳۶

۶-۵- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ: قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ: إِذَا أُرِدْتُ أَنْ أَجْمَعَ لِلْمُسْلِمِ

خَيْرَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ جَعَلْتُ لَهُ قَلْبًا خَاشِعًا، وَ لِسَانًا ذَاكِرًا، وَ جَسَدًا عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرًا، وَ زَوْجَةً

مؤمنة...

مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۵:۲۰- شیخ حرّ عاملی، ۱۳۸۰، ۲۵۴- کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۳:۴۳۴
 ۵-۷- عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ص أَنَّهُ قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِذَا أَرَدْتُ أَنْ أُعْطِيَ عَبْدِي خَيْرَ
 الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ جَعَلْتُ لَهُ لِسَانًا ذَاكِرًا وَ قَلْبًا خَاشِعًا وَ جَسَدًا عَلَى الْبَلَاءِ صَابِرًا وَ زَوْجَةً مُؤْمِنَةً...

نوری، ۱۴۰۸، ۱۴:۱۶۹

۵-۸- اربع من اعطيهن فقد اعطى خير الدنيا والآخرة لسان ذاکر و قلب شاکر و بدن علی

البلاء صابر و زوجة لا تبغیه خونا فی نفسها و لا ماله:

پاینده، ۱۳۸۲:۲۰۴

«...و زبان نبوت از این معنی عبارت می فرماید که "خيارکم أحاسنکم اخلاقاً المطوّونَ
 أکنافاً الذین یألفونَ و یؤلفونَ..."» (نصرالله منشی، ۱۳۷۳:۱۸۲)

●● این حدیث به صورت های دیگر نقل شده است:

۶-۱- خيارکم أحاسنکم اخلاقاً الذین یألفونَ و یؤلفونَ:

ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۴۵- پاینده، ۱۳۸۲: ۴۶۴

۶-۲- أحاسنکم اخلاقاً المطوّونَ أکنافاً الذین یألفونَ و یؤلفونَ:

شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۲:۱۵۸- مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۸:۳۸۱ و ۳۸۳ و ۳۹۶- العروسی، ۱۴۱۵،
 ۵: ۳۹۱- مجلسی، ۱۴۰۴، ۸:۱۷۵- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴:۴۲۴- ابن أبی الحدید، ۱۴۰۴، ۶:

۳۳۹- شریف رضی، ۱۴۲۲: ۱۸۱- کلینی، ۱۴۲۹، ۳:۶۱۱- کلینی، ۱۴۰۷، ۲:۱۰۲

۶-۲- احاسنکم اخلاقاً الموطّونَ أکنافاً:

ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۴:۲۰۳- مجلسی، ۱۴۰۴، ۸:۵۷، ۹:۲۸۰- مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۶:۳۰۷

۶۷:۱۰۵

۶-۳- خیرکم إسلاماً أحاسنکم أخلاقاً إذا فقهوا:

پاینده، ۱۳۸۲: ۴۷۲

۷-«...چنانکه سید گفت علیه السلام: "شرار أمتی الوحدانیُّ الْمُعْجَبُ بِرَأْيِهِ المَرَأِي بِعَمَلِهِ

المخاصم بِحِجَّتِهِ..."» (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۱۰)

● این عبارت تنها در کتاب لغت الفایق فی غریب الحدیث ۳:۳ آمده است.

●● گفتمنی است در منابع لغت زیر با اندکی تفاوت به این صورت آمده است:

۷-۱- شَرُّ أُمَّتِي الوُحْدَانِيُّ الْمُعْجَبُ بِدِينِهِ المَرَأِي بِعَمَلِهِ:

ابن منظور، ۱۴۱۴، ۳: ۴۵۱-حسینی زبیدی، ۱۴۱۴، ۵: ۳۰۰

۷-۲- شرار أمتی الوحدانی المعجب بدينه المرائی بعمله:

ابن اثیر جززی، ۱۳۶۷، ۵: ۱۶۰

۷-۳- شَرُّ أُمَّتِي الْوَحْدَانِيُّ الْمُعْجَبُ بِدِينِهِ:

مدنی شیرازی، ۱۳۸۴، ۶: ۳۱۰

۸- قال النبي عليه السلام: "وثيق بالناس رويداً." (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۱۳)

● قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۰۹

۹- «... صاحب شرع می گوید: "ملاك العمل خواتيمه"» (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۲۸)

● مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۱: ۲۱۲، ۷۴: ۱۳۳-حکیمی، ۱۳۸۰، ۱: ۵۰-پاینده، ۱۳۸۲: ۱۳۲-قمی،

۱۴۰۴، ۱: ۲۹۱-مفید، ۱۴۱۳: ۳۴۳

۱۰- قال النبي عليه السلام: "ما كان الرفق في شيءٍ قطُّ إلا زانه و ما كان الخرقُ في شيءٍ إلا

شأنه."

(نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۳۳)

● پاینده، ۱۳۸۲: ۶۹۰-قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۳۳

● این حدیث به عبارات دیگر نیز نقل شده است:

۱۰-۱- ما كان الرفق في شيءٍ إلا زانه:

تمیمی، ۱۳۶۶: ۲۴۴-لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۴۸۱-تمیمی، ۱۴۱۰: ۶۸۶-مجلسی، ۱۴۰۴،

۸: ۲۳۳-مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۲: ۵۵-آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۶: ۶۲: ۱۴۵: ۷

۱۰-۲- ما كان الرفق في شيءٍ إلا زانه و ما كان الخرقُ في شيءٍ إلا شأنه:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۴: ۱۵۱-ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۴۷

۱۰-۳- ما كان الرفق في شيءٍ قطُّ إلا زانه، و ما كان الخرق في شيءٍ قطُّ إلا شأنه:

قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۳۳-پاینده، ۱۳۸۲: ۶۹۰

۱۰-۴- ما كان الرفق في شيءٍ قطُّ إلا زانه، و لا كان الخرق في شيءٍ قطُّ إلا شأنه:

نوری، ۱۴۰۸، ۱۲: ۷۲

۱۰-۵- ما كان الرفق في شيءٍ إلا زانه و لا نزع من شيءٍ إلا شأنه:

پاینده، ۱۳۸۲: ۷۰۲

۱۱- «... و امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه می گوید: "لا رأى لمن لا يطاع."» (کلبه و

دمنه: ۲۳۶)

● مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۴:۵۶ و ۱۴۳، ۳۸:۲۷۹- کلینی، ۱۴۰۷، ۷:۵۷- کلینی، ۱۴۲۹، ۹:۳۶۵- ابن حیون، ۱۳۸۵، ۱:۳۹۱- ابن حیون، ۱۴۰۹، ۲:۷۵- ابن بابویه، ۱۴۰۳، ۳۱۰- شریف رضی، ۱۴۱۴: ۷۱ و ۸۱۵- ابن بابویه، ۱۳۷۸: ۲۲۴- مفید، ۱۴۱۳: ۲۷۲- مفید، ۱۳۷۷: ۴۹۸- لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۵۳۸- تمیمی، ۱۴۱۰: ۷۸۰- تمیمی، ۱۳۶۶: ۴۸۳- قطب الدین راوندی، ۱۴۰۹، ۱:۳۷۵- ابن بطریق، ۱۴۰۷: ۳۳۰- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۲:۷۵، ۱۴:۱۱۵، ۱۸:۴۱۲، ۱۹:۳۶- عاملی نباطی، ۱۳۸۴، ۱:۲۳۸، ۳:۱۷۸- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۵:۴۹- بحرانی، ۱۴۱۱، ۲:۲۹۸- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۸:۳۲۹- آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۶:۳۹۳ و ۴۱۴، ۷:۲۲۱- هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۱:۱۴۰، ۳:۳۹۰ و ۴۰۱ و ۴۰۴، ۸:۲۸۳، ۹:۲۶۸- احمدی میانجی، ۱۴۲۶، ۲:۱۰۹- ثقفی، ۱۴۱۰، ۲:۳۲۹، ثقفی، ۱۳۹۵، ۲:۴۷۷

۱۲. «...و پیغامبر گفت علیه السّلام: "حُبُّك الشَّيْءِ يُعْمَى و يُصَمُّ"» (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۲۴۴)

● فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱:۲۰۴- قضاعی، ۱۳۶۱: ۷۱- میرداماد، ۱۳۱۱، ۲۰۰- شریف رضی، ۱۴۲۲: ۱۷۱ و ۴۰۹- ابن ادریس، ۱۴۱۰، ۲:۴۶۰، ۳:۲۹۵- ابن ابی الحدید، ۳۱۹:۲، ۱۴۰۴، ۱۱:۷۸، ۱۶:۱۱۷، ۱۸:۳۹۲- حسینی موسوی، ۱۴۱۸، ۱:۳۴۶- اربلی، ۱۳۸۱، ۱:۱۴۵- هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۱۳:۲۸۳، ۲۱:۲۴۷- العروسی، ۱۴۱۵، ۴:۲۱۰- کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۲:۳۵۱ و ۶۰۱- سلیمانی آشتیانی، ۱۳۸۷، ۲:۳۲۶

گفتنی است که در شرح آقا جمال خوانساری ۲:۴۰۳ با عنوان "کلام معروف" آمده است.

●● این حدیث به صورت های دیگر نیز نقل شده است:

۱-۱۲- حُبُّك للشَّيْءِ يَعْصَى و يُصَمُّ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۶۵:۷۴- حکیمی، ۱۳۸۰، ۱:۲۹۸- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۴:۳۸۰- پاینده، ۱۳۸۲: ۴۳۸- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۱:۱۲۴ و ۲۹۰، ۴:۲۴۳- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳:۲۱- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۶:۲۹۷، ۹:۱۳۷- قزوینی، ۱۴۲۹، ۱:۳۶۴- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۲۶:۱۶۳- میرداماد، ۱۳۱۱، ۵۴- ابن ادریس، ۱۴۱۰، ۲:۴۶۰

۲-۱۲- حَبُّ الشَّيْءِ يَعْصَى و يُصَمُّ:

آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴:۳۵۶- ۱:۹۹- مجلسی، ۱۴۰۶،

۱۳:۲۸۰- حکیمی، ۱۳۸۰، ۱:۲۹۸- نوری، ۱۴۰۸، ۱:۳۰۱، ۲:۳۷۱

۱۲-۳- حبُّ الدنیا یعمی و یصم:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۵:۷۰- حکیمی، ۱۳۸۰، ۳۰۰:۱، ۳۰:۴- کلینی، ۱۴۰۷، ۱۳۶:۲- کلینی، ۱۴۲۹، ۳:۳۵۱- ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹، ۱۹۵:۲- طبرسی، ۱۳۸۵، ۲۶۷- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۲:۱۷۸- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۳۷۹:۸- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴۰۰:۴- مجلسی، ۱۴۰۴، ۳۱۳:۸- نوری، ۱۴۰۸، ۴۰:۱۲

۱۳- «... پیغامبر گفته است: "العَاقِلُ یَبْصِرُ بِقَلْبِهِ مَا لَا یَبْصِرُ الْجَاهِلُ بِعَیْنِهِ..."» (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۴۸)

در منابع حدیثی یافت نشد.

۱۴- «... قال النبی علیه السّلام: "إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِأَخْلَاقِكُمْ..."» (کلبه و دمنه: ۲۶۰)

● ابن بابویه، ۱۳۷۶، ۱۲ و ۴۴۶- مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۸۳:۶۸، ۱۶۹:۷۱، ۱۶۶:۷۴ و ۱۷۳ و ۳۸۴- فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۳۷۶:۲- ابن بابویه، ۱۳۷۸، ۵۳:۲- طبرسی، ۱۳۸۵، ۲۱۱- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۴:۳۹۴- حلوانی، ۱۴۰۸، ۱۱- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۳۳۸:۱۱، ۲۱۸:۱۱- دیلمی، ۱۴۰۸، ۲۹۴- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۴:۸۰ و ۲۲۰- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۷۶:۸- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳:۹۹، ۱۴:۱۶۵- بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳، ۲۷۳:۲۳- شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۶۱:۱۲- هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۹۳:۶

●● این حدیث به صورت های دیگر نیز آمده است:

۱۴-۱- إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ وَلَكِنْ سَعَوْهُمْ بِأَخْلَاقِكُمْ:

پاینده، ۱۳۸۲: ۳۳۱

۱۴-۲- إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ، فَسَعَوْهُمْ بِأَمْوَالِكُمْ، فَسَعَوْهُمْ بِأَخْلَاقِكُمْ:

شهید اول، ۱۳۷۹: ۱۴

۱۴-۳- إِنَّكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَالْقَوُّهُمْ بِطَلَّاقَةِ الْوَجْهِ وَحُسْنِ الْبِشْرِ:

طبرسی، ۱۳۸۵، ۱۸۰ و ۲۲۲- علوی عاملی، ۱۳۹۹، ۱۲۶:۲- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۸:۲۹۴- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴:۴۲۷- کلینی، ۱۴۰۷، ۱۰۳:۲- کلینی، ۱۴۲۹، ۳:۲۶۶- شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۲:۱۶۱- نوری، ۱۴۰۸، ۸:۴۴۶ و ۴۵۳- شیخ حر عاملی، ۱۴۱۴، ۵:۱۷۱- مجلسی، ۱۴۰۴، ۸:۱۷۶- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱:۱۵۹ و ۱۶۹

۱۴-۴- أَنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَالْقَوْمُ بِطَلَّاقَةِ الْوَجْهِ وَ حَسَنِ الْلِقَاءِ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۸۴:۶۸، ۱۵۹:۷۱

۱۴-۵- إِنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ يَبْسُطِ الْوَجْهَ وَ حُسْنَ الْخُلُقِ:

دبلمی، ۱۴۱۲، ۱۳۴:۱ - دبلمی، ۱۳۷۶، ۳۶۰:۱

۱۴-۶- إِنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ يَبْسُطِ الْوَجْهَ وَ حُسْنَ الْخُلُقِ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۹۴:۶۸ - ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۹۰:۱ - ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹: ۱۸۰

۱۴-۷- أَنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ وَ لَكِنْ بِالطَّلَاقَةِ وَ حُسَنِ الْخُلُقِ:

نوری، ۱۴۰۸، ۴۴۸:۸

۱۴-۸- إِنْكُمْ لَنْ تَسْعُوا النَّاسَ بِأَمْوَالِكُمْ فَسَعَوْهُمْ بِطَلَّاقَةِ الْوَجْهِ وَ حُسَنِ الْلِقَاءِ:

شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۱۶۱:۱۲ - هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۹۳:۶ - مجلسی، ۱۴۰۶،

۱۶۵:۱۴ - بحرانی اصفهانی، ۱۴۱۳، ۲۷۳:۲۳ - مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۸۴:۷۴ - شیخ حرّ

عاملی، ۱۴۰۹، ۱۶۱:۱۲ - ابن بابویه، ۱۳۷۸، ۵۳:۲ - ابن بابویه، ۱۳۷۶، ۴۴۶ - مجلسی، ۱۴۰۶،

۱۶۵:۱۴

۱۵. قال النبی علیه السلام: "لا حلیم إلا ذو أناة" (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۶۱)

این حدیث در منابع حدیثی صورتی دیگرگونه دارد: لا تراه کریم حلیم ذو أناة.

مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۰۴:۳۷ - طبرسی، ۱۴۰۳، ۵۸:۱ - فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۹۱:۱ - ابن

طاووس(۱)، ۱۴۱۳: ۵۷۹ - ابن طاووس(۲)، ۱۴۱۳: ۳۴۶ - حلّی، ۱۴۰۸: ۱۷۰ - مجلسی، ۱۴۰۶،

۲۴۹:۱۳ - فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ۵۶:۲ - قمی مشهدی، ۱۴۰۴، ۱۷۴:۴ - بحرانی اصفهانی،

۱۳۸۲: ۱۷۸

●● متن حدیث در کتاب البرهان اینگونه است: لا تراه کریم رحیم ذو أناة.

بحرانی، ۱۳۷۴، ۲۲۹:۲

۱۶. فان العجلة من الشيطان. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۶۱)

● تقفی، ۱۴۱۰، ۱۷۹:۱ - تقفی، ۱۳۹۵، ۲۷۶:۱ - ابن ابی الحديد، ۱۴۰۴، ۸۳:۶ - ابن فهد

حلّی، ۱۴۰۷: ۱۵۴

●● این حدیث به صورت های دیگر نیز آمده است:

۱۶-۱- العجلة من الشيطان.

هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۲۰:۳۱۶- برقی، ۱۳۷۱، ۱:۲۱۵- طبرسی، ۱۴۰۳، ۱:۲۷۸- طبرسی، ۱۳۸۵:۳۳۴- مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۴۰:۶۸، ۱۴۷:۷۴- ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴:۴۳- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۷:۱۶۹- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۴، ۱:۳۶- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۲:۲۹- پاینده، ۱۳۸۲:۳۶۸ و ۳۹۵

۱۶-۲- فان العجلة فعل الشيطان.

صدر الدین شیرازی، ۱۳۸۳، ۱:۳۶۱

۱۷- «... قال النبي عليه السلام "أحبُّ حبيبك هوناً ما عسى أن يكون بغيضك يوماً ما و أبغض بغيضك هوناً ما عسى أن يكون حبيبك يوماً ما..."» (نصرالله منشی، ۱۳۷۳:۲۶۷)

● مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۳۱:۳۴، ۱۷۷:۷۱، ۳۷:۷۵- ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴:۲۰۱- شریف رضی، ۱۴۱۴:۵۲۲- ابن بابویه، ۱۳۷۶:۳۴۶- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۱۶:۱۱۰، ۱۹:۱۵۶- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۲:۱۴۷- کراکچی، ۱۴۱۰، ۲:۱۵۱- پاینده، ۱۳۸۲:۱۶۸- شریف رضی، ۱۴۱۴:۵۲۲- نوری، ۱۴۰۸، ۸:۴۴۰- هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۲۱:۳۵۳- قضاعی، ۱۳۶۱:۳۲۶

●● در منابع زیر این حدیث این گونه آمده است:

۱۷-۱- أحب حبيبك هونا عسى أن يكون بغيضك يوماً ما، و أبغض بغيضك:

شریف رضی، ۱۴۱۴:۸۰۵

۱۷-۲- أَحِبُّ حَبِيْبِكَ هَوْنًا مَّا، وَ أَبْغِضُ بَغِيْضَكَ هَوْنًا مَّا:

ابن بابویه، ۱۳۷۶:۷۰۳ و ۸۸۷- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱:۱۷۸

۱۷-۳- أحب حبيبك هونا ما، عسى أن يكون بغيضك يوماً ما:

ابن بابویه، ۱۳۷۶:۷۵۹ و ۸۷۹- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱:۱۷۴

۱۷-۴- أحب حبيبك هوناً ما:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۳:۴۲۴، ۷۷:۱۸۵

۱۷-۵- أحب حبيبك هونا ما لعله يكون بغيضك يوماً ما، و أبغض بغيضك هونا ما لعله

يكون حبيبك يوماً ما: مجلسی، ۱۴۰۶، ۴:۲۱۵

۱۸- «... و زبان نبوت بدین دقیقه اشارت کند که: "اليمين الغموس تدع الديار بلاقع"»
(نصراالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۷۳)

این حدیث در منابع حدیثی صورت های دیگر دارد:

۱۸-۱- إِنَّ الْقَطِيعَةَ الرَّحْمِ وَالْيَمِينَ الْكَاذِبَةَ لِتَذْرَانَ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۳۴:۷۱، ۲۰۸:۱۰۱- کوفی اهوازی، ۱۴۰۲: ۳۹- کلینی، ۱۴۰۷، ۲: ۳۴۷-
کلینی، ۱۴۲۹، ۴: ۶۰- ابن بابویه، ۱۳۶۲، ۱: ۱۲۴- مجلسی، ۱۴۰۶، ۹: ۴۱۴- مازندرانی، ۱۳۸۲،
۹: ۳۹۱- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۵: ۹۱۷- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۱: ۴۹۳- مجلسی، ۱۴۰۴،
۱۰: ۳۶۷

۱۸-۲- إِنَّ الْيَمِينَ الْكَاذِبَةَ وَالْقَطِيعَةَ الرَّحْمِ لِيَذْرَانَ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۲: ۲۷۴، ۷۵: ۱۷۴- ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۲۹۴- نوری، ۱۴۰۸، ۱۶: ۳۷

۱۸-۳- إِنَّ الْقَطِيعَةَ الرَّحْمِ وَالْيَمِينَ الْكَاذِبَةَ تَذْرَانَ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

کلینی، ۱۴۰۷، ۷: ۴۳۶- کلینی، ۱۴۲۹، ۱۴: ۷۱۳- ابن بابویه، ۱۴۰۶: ۲۲۳- ابن ابی جمهور،
۱۴۰۵، ۱: ۲۶۲- مجلسی، ۱۴۰۶، ۸: ۴۳۸- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۶: ۱۰۴۷- شیخ حرّ عاملی،
۱۴۰۹، ۲۳: ۲۰۲- مجلسی، ۱۴۰۴، ۲۴: ۳۱۱- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱: ۱۳۶

۱۸-۴- إِنَّ الْيَمِينَ الْكَاذِبَةَ وَقَطِيعَةَ الرَّحْمِ تَدْعُ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۹۸- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۱: ۹۹

۱۸-۵- الْيَمِينَ الصَّبْرَ الْفَاجِرَةَ تَدْعُ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰۱: ۲۰۹- کلینی، ۱۴۰۷، ۷: ۴۳۵- کلینی، ۱۴۲۹، ۱۴: ۷۱۱- فیض
کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۶: ۱۰۴۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۳: ۲۰۴- مجلسی، ۱۴۰۴، ۲۴: ۳۰۹-
شعیری، بی تا: ۸۴- بروجردی، ۱۳۸۶، ۲۴: ۷۱۰

۱۸-۶- الْيَمِينَ الْغَمُوسُ تَذْرُ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

کلینی، ۱۴۰۷، ۷: ۴۳۶- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۱: ۴۴۵، ۴: ۳۹۰- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۴: ۲۹-

مجلسی، ۱۴۰۴، ۵۵: ۱۰

۱۸-۷- الْيَمِينَ الْغَمُوسُ هِيَ الَّتِي تَذْرُ الدِّيَارَ بِلَاقِعٍ:

فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ۲: ۸۱- بروجردی، ۱۳۸۶، ۳۰: ۲۵۴

۱۸-۸- الیمن الکاذبة تدع الدیار بلاقع:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۳۵:۷۱- کلینی، ۱۴۲۹، ۷۱۱:۱۴- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۳:۳۶۷- مجلسی، ۱۴۰۶، ۴۳:۸- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۰۴۶:۱۶، ۱۶۵:۲۶- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰۶:۲۳- بروجردی، ۱۳۸۶، ۷۱۰:۲۴- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۰:۳۶۷، ۳۱۰:۲۴- العروسی، ۱۴۱۵، ۴:۳۵۵

۱۸-۹- اَيَّاكُمْ وَ الْيَمِينِ الْفَاجِرَةَ فَإِنَّهَا تَدْعُ الدِّيَارَ بَلَّاقِع:

بروجردی، ۱۳۸۶، ۷۱۰:۲۴- کلینی، ۱۴۰۷، ۷:۴۳۶- کلینی، ۱۴۲۹، ۷۱۱:۱۴- مجلسی، ۱۴۰۶، ۴۳:۸- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۰۴۶:۱۶- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰۴:۲۳- مجلسی، ۱۴۰۴، ۳۱۰:۲۴- مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰۱:۲۰۹- شبیری زنجانی، ۱۴۲۹، ۱:۱۸۴

۱۸-۱۰- اَيَّاكُمْ وَ الْيَمِينِ [الصَّبْر] الْفَاجِرَةَ فَإِنَّهَا تَدْعُ الدِّيَارَ بَلَّاقِع:

ابن بابویه، ۱۴۰۶: ۲۲۶

۱۸-۱۱- الیمنُ الْفَاجِرَةُ تَدْعُ الدِّيَارَ بَلَّاقِع:

شریف رضی، ۱۴۲۲: ۹۰- قضاعی، ۱۳۶۱: ۸۴- شعیری، بی تا: ۸۴- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰۹:۲۳- پاینده، ۱۳۸۲: ۶۶۱

۱۸-۱۲- الیمنُ الْفَاجِرَةُ تَدْعُ الدِّيَارَ مِنْ أَهْلِهَا بَلَّاقِع:

العروسی، ۱۴۱۵، ۴:۲۱۰- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۲۶:۱۶۳

۱۸-۱۳- ... و نهی عن الیمن الکاذبة و قال إنها تترك الدیار بلاقع:

ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۴:۷- ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۴۲۴- طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۲۶- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۲:۲۵۷- مجلسی، ۱۴۰۶، ۹:۳۴۳- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۳۳:۲۰۷- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۳:۳۳۰، ۱۰۱:۲۰۷

۱۸-۱۴- ... و نهی عن الیمن الکاذبة و قال إنها تدع الدیار بلاقع:

فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۵:۱۰۷

۱۸-۱۵- ... و نهی عن الیمن الکاذبة و قال إنها تذر الدیار بلاقع:

احمدی میانجی، ۱۴۲: ۱۴۱۹

۱۹. «...و در خبر آمده است که " لا یُلْدَعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ... » (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۸۶)

● علم الهدی، ۱۳۷۷: ۷۴-قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۳۹-طبرسی، ۱۳۸۵: ۳۱۹-عاملی نباطی، ۱۳۸۴، ۱۱۴:۱-مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۱۰:۱۰-جزائری، ۱۴۰۴: ۱۷۹-پاینده، ۱۳۸۲: ۶۴۸-آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۲۷۸:۱

●● ضبط این حدیث به صورت های دیگر نیز هست:

۱۹-۱- إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يُلْدَعُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۹:۳۴۵ و ۳۴۶، ۳۶۳:۶۴- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۱۴:۱۷۷، ۴۵:۱۵

۱۹-۲- لَنْ يُلْدَغَ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

علم الهدی، ۱۳۷۷، ۷۴- کلینی، ۱۴۲۹، ۳:۱۲۲

۱۹-۳- لَا يَلْسَعُ الْمُؤْمِنُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۲۶:۱۶۴- مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۲:۲۷۷، ۳۶۲:۶۴- مجلسی، ۱۴۰۴، ۲۸۱:۹- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳:۸- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۱:۲۸۸- علامه حلی، ۱۹۸۲، ۵۲۰- ابن بابویه، ۱۳۸۵، ۱:۴۹- ابن بابویه، ۱۳۸۵، ۴:۲۷۸- کلینی، ۱۳۷۵، ۵:۵۹۷- العروسی، ۱۴۱۵، ۲۰۹:۴- کلینی، ۱۴۲۹، ۳:۱۲۲

۱۹-۴- الْمُؤْمِنُ لَا يَلْسَعُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۰:۷۹، ۱۰۸:۲۸۱- قطب الدین راوندی، ۱۴۰۹، ۱:۱۴۹

۱۹-۵- الْمُؤْمِنُ ... لَا يُلْسَعُ مِنْ جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

کلینی، ۱۴۰۷، ۲:۲۴۱- شیخ حر عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵:۱۹۳- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴:۱۶۸- مجلسی، ۱۴۰۳، ۳۶۲:۶۴

۱۹-۶- لَا يُلْسَعُ الْمُؤْمِنُ فِي جُحْرِ مَرَّتَيْنِ:

مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳:۲۹۷- نوری، ۱۴۰۸، ۱۱:۱۲۰

۲۰. " ...إِعْقِلْهَا وَ تَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ... " (کلبه و دمنه: ۲۹۸)

استاد مینوی در پانوشت همین صفحه می نویسد: «لفظ علی الله در حدیث نیست.»

● دلمی، ۱۴۱۲، ۱:۱۲۱

●● این حدیث در منابع دیگر با اندکی تفاوت آمده است:

۱-۲۰- إقفلها و توكل:

طبرسی، ۱۳۸۵: ۳۲۰- پاینده، ۱۳۸۲: ۲۲۳- دیلمی، ۱۴۱۲، ۱: ۱۲۱- ابن بابویه، ۱۳۹۸:

۳۶۲- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۲۰: ۳۰۶

۲-۲۰- اعقل و توكل:

ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۱۱: ۲۰۱- ابن ابی جمهور، ۱۴۰۵، ۱: ۷۵، ۴: ۱۸۷

۲۱. "قال النبي صلى الله: ألا أنبئكم بشر الناس: من لا يقبل عذراً و لا يقبل عثرة." (

نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۲۹۹)

● این حدیث به صورت های دیگر در منابع آمده است:

۱-۲۱- شر الناس من لا يقبل العذر و لا يقبل الذنب:

آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۴: ۱۶۵، ۷: ۲۴۱- تمیمی، ۱۴۱۰: ۴۰۹- تمیمی، ۱۳۶۶: ۴۴۷

۲-۲۱- شر الناس من لا يقبل العذر و لا يقبل الذنب:

لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۲۹۳

۳-۲۱- قال أ لا أنبئكم بشر من هذا قالوا بلى يا رسول الله قال الذى لا يقبل عثرة و لا يقبل

معدرة و لا يقبل ذنبا:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۹: ۲۰۳ و ۷۲: ۵۴ و ۷۴: ۱۲۴ و ۱۲۸- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳: ۱۴۵- فیض

کاشانی، ۱۴۰۶، ۲۶: ۱۶۰- شهید اول، ۱۴۰۷: ۵۸- ابن ادريس، ۱۴۱۰، ۳: ۶۲۳- ابن بابویه،

۱۴۰۳: ۱۹۶- ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۳۰۵- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۴: ۴۰۰- ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۲۷

۴-۲۱- شر الناس أكل وحده و منع رفته و جلد عبده و شر منه من لا يقبل عثرة و لا يقبل

معدرة:

پاینده، ۱۳۸۲: ۵۳۶

۵-۲۱- يا على أ لا أنبئك بشر الناس قلت بلى يا رسول الله قال من لا يقبل الذنب و لا يقبل

العترة:

ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۱۳- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۴: ۶۶

۲۱-۶- أ لا أنبئکم بشر من ذلك قالوا بلی قال من لم یقل عثرة و لا یقبل معذرة:

ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۳۳۸:۶

۲۲. "قال النبی: الا أنبئکم بأشدکم، من ملک نفسه عند الغضب." (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳:۳۰۴)

● این حدیث به صورت دیگری هم در منابع دیده می شود: أشدکم من غلب نفسه عند

الغضب:

ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴: ۴۵- پاینده، ۱۳۸۲: ۲۱۴- مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۴۸:۷۴

۲۳. قال النبی صلی الله: إن الرفق لو کان خلقاً لما رأى الناس خلقاً أحسن منه و إن الخرق

لو کان خلقاً لما رأى الناس خلقاً أقیح منه. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۰۶)

● مفهوم این حدیث با صورتی دیگر در کتاب های موضوع دیده می شود:

۲۳-۱- لو کان الرفق خلقاً یرى ما کان مما خلق الله شیء أحسن منه:

کلینی، ۱۴۰۷، ۱۲۰:۲- کلینی، ۱۴۲۹، ۳۱۱:۳- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۳۲۹:۸- فیض کاشانی،

۱۴۰۶، ۴۶۵:۴- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۵:۲۷۰- مجلسی، ۱۴۰۴، ۲۴۲:۸

۲۳-۲- لو کان الرفق خلقاً یرى ما کان مما خلق الله عزّو جلّ شیء أحسن منه:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۳:۷۲

۲۳-۳- لو کان الرفق خلقاً یرى ما خلق شیئاً أحسن منه و لو کان الخرق خلقاً یرى ما کان

مما خلق الله شیء أقیح منه...

طبرسی، ۱۳۸۵: ۲۲۴

۲۴. "أقیلوا ذوی الهیئات عثراتهم" (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۰۶ و ۳۰۷)

شریف رضی، ۱۴۲۲، ۲۱۶، ۴۰۲- حلوانی، ۱۴۰۸، ۱۱- صدر الدین شیرازی، ۱۳۸۳، ۵۱۲:۱ و

۵۹۶- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۱:۳۵۲- مجلسی، ۱۴۰۳، ۱:۱۹۷

۲۵. "قال النبی: إذا أصبحت فلاتُحدّث نفسک بالمساء و إذا أمسیت فلاتُحدّث نفسک

بالصباح و خذ من صحتک لِسقمک و من حیاتک لموتک و من الشیبة قبل الکبر." (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۳۱۰)

● این حدیث به صورت های دیگری ضبط شده است:

۲۵-۱- إذا أمسیت فلا تحدّث نفسک أن تصبح و إذا أصبحت فلا تحدّث نفسک أن تُمسى

و خذ من حیاتک لموتک و من صحتک لقسمک فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۹۹:۷۰، ۱۲۲:۷۴- ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۳۸۱

۲-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح و خذ من صحتک قبل سقْمک و حیاتک قبل موتک فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۵:۷۴- حکیمی، ۱۳۸۰، ۵۷۲:۱

۳-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح و خذ من صحتک قبل سقْمک و حیاتک قبل موتک فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

هاشمی خویی، ۱۴۰۰، ۲۰۴:۴ و ۴۱۰ و ۴۱۱- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۸۶:۲۶- دیلمی، ۱۴۰۸،

۱۹۰- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۵۲:۲- طبرسی، ۱۴۱۲: ۴۵۹- ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۵۲۶

۴-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۱:۱۰۰- شهید ثانی، ۱۳۷۷: ۹۴- ابن فهد حلی، ۱۴۰۷: ۸۴

۵-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح و خذ من صحتک لسقْمک و من شبابک لهرمک و من حیاتک لوفاتک فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۸۱:۷۴- دیلمی، ۱۴۰۸: ۳۲۹

۶-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح و خذ من صحتک قبل سقْمک:

شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۱۴:۱- ابن طاووس، ۱۳۷۶: ۶۳- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰،

۲۷۱:۱

۷-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح و خذ من حیاتک لموتک و من صحتک لسقْمک فإِنَّک لاتدری ما اسمک غدًا:

شهید ثانی، ۱۳۷۶: ۲۶- شهید ثانی، بی تا: ۱۶- ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹: ۴۹۸

۸-۲۵- إذا أصبحتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالمساء و إذا أمسیتَ فلاتُحدِّثَ نفسک بالصباح:

ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹: ۵۰۶- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۲۷۹:۱

۹-۲۵- إذا أمسیتَ فلا تحدِّثَ نفسک أن تصبح و إذا أصبحتَ فلا تحدِّثَ نفسک أن تُمسی:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۷۶:۶۸

۲۵-۱۰- إذا أمسيت فلا تحدث نفسك بالصباح:

نوری، ۱۴۰۸، ۲: ۱۰۷-۱- کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۵: ۳۴۵

۲۶. قال النبی: إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی أنَّ نفساً لن تموت حتی تستوخی رزقها الا فاتقوا الله و أجملوا فی الطلب. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۱۰)

● در منابع زیر با این عبارت آمده است:

۲۶-۱- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی أنَّه لن یموت عبد منکم حتی یتستكمل رزقه فأجملوا

فی الطلب:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۴: ۱۸۵- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۲: ۲۹۲- دیلمی، ۱۴۰۸: ۳۴۲-

بروجردی، ۱۳۸۶، ۲۲: ۹۲- نوری، ۱۴۰۸، ۱۳: ۲۹ و ۳۰

۲۶-۲- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی أنَّ نفساً لن تموت حتی تستكمل رزقها ... و أجملوا

فی الطلب:

ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۱: ۱۶۳- ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹: ۳۱۱- قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۷۴

۲۶-۳- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی أنَّ نفساً لن تموت حتی تستكمل أجلها ... و أجملوا

فی الطلب:

پاینده، ۱۳۸۲: ۳۲۶- کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۱: ۱۶۰- مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۲: ۱۹۸

۲۶-۴- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی یعنی جبرئیل أی أوحی و ألقى من النفث بالفم....

حتی تستكمل رزقها أی.... فاتقوا الله.... و أجملوا فی الطلب:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۷: ۹۶

۲۶-۵- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی أنَّه لن تموت نفس حتی تستكمل رزقها فأجملوا فی

الطلب:

ابن أبی الحدید، ۱۴۰۴، ۳: ۱۵۸، ۱۶: ۹۴

۲۶-۶- إنَّ روحَ القدس نَفَثَ فی روعی و أخبرنی أنَّه لا تموت نفس حتی تستكمل رزقها ...

و أجملوا فی الطلب:

فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۱۷: ۵۶

۲۷. قال النبی إذا استشاط السلطان تسلط الشيطان. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۱۹)

پاینده، ۱۳۸۲: ۱۸۸- لیثی واسطی، ۱۳۷۶: ۱۳۵- تمیمی، ۱۴۱۰: ۲۸۲- تمیمی، ۱۳۶۶: ۱۳۶۶

۳۴۵- آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۳: ۱۲۱، ۷: ۱۶۳

۲۸. فإن العفو لا يزيد الرجل إلا عزاً و التواضع إلا رفعة. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۱۹)

● در منابع به این صورت آمده است:

۲۸-۱- عليكم بالعفو لا يزيد العبد إلا عزاً فتعافوا يُعزكم الله:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۴۰۱:۶۸- کلینی، ۱۴۰۷، ۱۰۸:۲- کلینی، ۱۴۲۹، ۲۹۷:۳- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۳۰۲:۷- طبرسی، ۱۳۸۵: ۲۲۸- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۱۷۰:۲۰- فیض کاشانی، ۱۴۱۵، ۳۸۱:۱- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۴، ۱۷۲:۵- مجلسی، ۱۴۰۴، ۱۹۴:۸- العروسی، ۱۴۱۵، ۵۸۵:۴- قمی مشهدی، ۱۳۶۸، ۲۲۱:۳، ۵۳۴:۱۱- نوری، ۱۴۰۸، ۵:۹- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۴۴۱:۴

۲۸-۲- التواضع لا يزيد إلا رفعة:

عده ای از علما، ۱۴۲۳: ۲۴۳ و ۳۹۱- حلوانی، ۱۴۰۸: ۲۷- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۱۲۶:۱ و ۲۰۱- ورام بن ابی فراس، ۱۳۶۹: ۲۴۵ و ۳۷۸- شهید ثانی، ۱۴۰۹: ۳۲۲ و ۴۳۱- نوری، ۱۴۰۸، ۱۶۰:۷- هاشمی خوبی، ۱۴۰۰، ۷۴:۹- پاینده، ۱۳۸۲: ۲۲۷ و ۳۹۶

۲۹. قال النبی: کیف تُبصر القذاة فی عین أخیک و لا تبصر الجذل فی عینک. (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۳۳۴)

(آنچه را که استاد مینوی در پاورقی آورده است، یافت شد)

"یبصر أحدکم القذی فی عین أخیه و یدع الجذع فی عینه."

قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۰۵- پاینده، ۱۳۸۲: ۸۰۰

۳۰. قال النبی: من رزق من شیء فلیلزمه. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۴۰)

قضاعی، ۱۳۶۱: ۱۵۱- پاینده، ۱۳۸۲: ۷۴۲. استاد مینوی در پاورقی همین صفحه می

نویسد: "صحیح لفظ حدیث من رزق فی شیء است «جامع صغیر»"

۳۱. قال علیه السلام: انّ من البیان لسحراً. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۴۲)

ابن بابویه، ۱۳۷۶: ۱۳۶۹- مجلسی، ۱۴۰۳، ۲۱۸:۱، ۲۶۰:۵۲، ۲۷۸:۵۶، ۳۰:۳ و ۳۵، ۴۱۵:۶۸،

۷۰:۱۱۰- شیخ بهایی، ۱۳۸۴، ۲:۲- ابن بابویه، ۱۴۱۳، ۳۷۹:۴- پاینده، ۱۳۸۲: ۳۳۹- راوندی

کاشانی، بی تا: ۲۶- العروسی، ۱۴۱۵، ۲۱۰:۴ و ۵۵۰- آقا جمال خوانساری، ۱۳۶۶، ۵۶۰:۶- قمی

مشهدی، ۱۳۶۸، ۱۱:۴۵۵- احمدی میانجی، ۱۴۲۶، ۱۹۸:۱، ۴۲۰:۲- مجلسی، ۱۴۰۴، ۸۳:۲۵-

شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۴، ۳:۲۶۱- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۲۵، ۴۸:۱- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۷:۴۰۴ و

۴۰۵- فیض کاشانی، ۱۴۰۶، ۲۶: ۱۶۳ و ۱۶۵- شریف رضی، ۱۴۲۲: ۱۲۰ و ۴۰۶- قضاعی، ۱۳۶۱: ۳۵۶- ابن ابی الحدید، ۱۴۰۴، ۱۳: ۱۵- ابن ابی جمهور، ۱: ۷۱، ۱۴۰۵ و ۱۵۰، ۴: ۲۱۷- صدرالدین شیرازی، ۱۳۸۳، ۱: ۵۴۶ و ۵۴۷ و ۵۹۷- مجلسی، ۱۴۰۶، ۱۳: ۱۸ و ۲۰ و ۲۸۰- مازندرانی، ۱۳۸۲، ۱: ۳۸۹- ابن قاریاغدی، ۱۴۲۹، ۱: ۴۰۴

۳۲. قال النبیّ علیه السلام: من سعادة المرء حسن الخلق. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۴۷)

قضاعی، ۱۳۶۱: ۱۲۸- ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۲: ۲۵۰- پاینده، ۱۳۸۲: ۷۲۴ و ۷۷۳
۳۳. قال علیه السلام: مثل الجلیس الصالح مثل الداریّ إن لم یجدک من عطره علقک من ریحہ و مثل الجلیس السوء مثل الکیران إن لم یحرقک بناره علقک من ننته. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۴۸)

● این حدیث در کتاب های موضع به صورت های دیگر دیده می شود:

۳۳-۱- مثل الجلیس الصالح مثل الداریّ إن لم یجدک من عطره علقک من ریحہ و مثل الجلیس السوء مثل صاحب الکیران إن لم یحرقک من شرار ناره علقک من ننته: پاینده، ۱۳۸۲: ۷۱۴

۳۳-۲- مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ مَثَلُ الدَّارِيِّ إِنْ لَمْ تَجِدْ عَطْرَهُ عَلِقَكَ رِيحُهُ وَ مَثَلُ الْجَلِيسِ السَّوِّءِ مَثَلُ صَاحِبِ الْكَبِيرِ إِنْ لَمْ يُحْرِقْكَ شِرَارُ نَارِهِ عَلِقَكَ مِنْ نَتْنِهِ: شعیری، بی تا: ۱۸۳

۳۳-۳- مَثَلُ الْجَلِيسِ الصَّالِحِ وَ جَلِيسِ السَّوِّءِ كَحَامِلِ الْمِسْكِ وَ نَافِخِ الْكَبِيرِ فَحَامِلُ الْمِسْكِ أَمَّا أَنْ يُحَدِّثَكَ وَ أَمَّا أَنْ تَتَنَاعَ مِنْهُ وَ أَمَّا أَنْ تَجِدَ مِنْهُ رِيحاً طَيِّبَةً وَ نَافِخِ الْكَبِيرِ أَمَّا أَنْ يُحْرِقَ ثِيَابَكَ وَ أَمَّا أَنْ تَجِدَ رِيحاً خَبِيثَةً: ورام بن ابی فراس، ۱۴۱۰، ۲: ۲۶۶

۳۳-۴- مثل الجلیس الصالح کمثل الداریّ إن لم یجدک من عطره یعلقک من ریحہ، و مثل الجلیس السوء کمثل القین إن لم یحرقک بناره یؤذک بدخانہ:

کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۳: ۴۸۲

۳۴. قال النبیّ علیه السلام: لا یكون حلیم لعاناً. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۴۹)

در منابع حدیثی یافت نشد.

(استاد مینوی نیز در پانوشت همین صفحه نوشته اند: ولیکن چنین حدیثی در جامع صغیر نیست.)

۳۵. أخوك من صدقك. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۵۴)

۳۵-۱- بر اساس آنچه در منابع آمده، این کلام از عبید الله بن زیاد است که در هنگام دستگیری هانی به این ترتیب گفت: **إِنَّ أَخَاكَ مَنْ صَدَّقَكَ**؛ مفید، ۱۴۱۳، ۵۱:۲- **إبن أبي الحديد**، ۱۴۰۴، ۱۲۳:۲۰- **مجلسی**، ۱۴۰۳، ۳۴۸:۴۴- **بحرانی** اصفهانی، ۱۴۱۳: ۱۹۷

۳۵-۲- **إِنَّ أَخَاكَ مَنْ صَدَّقَكَ**:

ابومخنف کوفی، ۱۴۱۷، ۱۲۲

۳۶. المصيبة للصابر واحدة و للجاجع إثنان. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۶۳)

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۵:۶۸، ۳۲۶:۷۵ و ۳۶۹، ۷۹:۸۸ و ۱۴۴- **نوری**، ۱۴۰۸، ۴۴۵:۲- **ابن شعبه** **حرانی**، ۱۴۰۴: ۱۴- **شهید اول**، ۱۳۷۹: ۴۳- **حلوانی**، ۱۴۰۸: ۱۴۰- **شامی**، ۱۴۲۰: ۷۳۰- **دیلمی**، ۱۴۰۸: ۳۱۱- **مازندرانی**، ۱۳۸۲، ۸: ۲۷۰- **مجلسی**، ۱۴۰۴، ۸: ۱۳۵- **۳۷** **قال النبي**: **واضع العلم في غير أهله كمثل الجواهر واللؤلؤ على الخنازير**. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۶۵)

● در منابع زیر این گونه آمده است:

۳۷-۱- **واضع العلم في غير أهله كمثل الخنازير الجواهر و اللؤلؤ والدر**:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۶۲: ۷۰ و ۲۴۱

۳۷-۲- **واضع العلم عند غير أهله كمثل الخنازير الجواهر و اللؤلؤ والذهب**:

پابنده، ۱۳۸۲: ۵۵۶ و ۷۹۴

۳۷-۳- **واضع العلم عند غير أهله كمثل الخنازير الجواهر**:

کبیر مدنی، ۱۴۰۹، ۴: ۲۹۲

۳۸. **قال النبي**: **ما جمع شيء إلى شيء أفضل من حلم وإلى علم**. (نصرالله

منشی، ۱۳۷۳: ۳۶۷)

● **مجلسی**، ۱۴۰۳، ۲: ۴۶- **شیخ حرّ عاملی**، ۱۴۱۴، ۵: ۵۴۴- **شیخ حرّ عاملی**، ۱۴۰۹،

۱۵: ۲۶۸- **ابن بابویه**، ۱۳۷۶: ۲۹۵- **ابن بابویه**، ۱۳۶۲، ۱: ۴ و ۵- **فتال نیشابوری**، ۱۳۷۵، ۱: ۵-

طبرسی، ۱۳۸۵: ۲۱۸- **شهید ثانی**، ۱۳۷۷: ۳۵۶- **فیض کاشانی**، ۱۳۷۱: ۲۷

●● و در منابع دیگر با اندکی تفاوت آمده است:

ما جمع شيء إلى شيء أفضل من علم إلى حلم:

پاینده، ۱۳۸۲: ۶۹۹- شهید ثانی، ۱۴۰۹: ۱۰۵
 ۳۹. قال علیه السلام: النظر إلى المرأة الحسناء يزيد في البصر. (نصرالله منشی، ۱۳۷۳: ۳۷۴)

● قضای، ۱۳۶۱: ۱۲۲

●● این حدیث با عبارات دیگری نیز آمده است:

۳۹-۱- النظر إلى المرأة الحسناء و الخضرة يزيدان في البصر:

پاینده، ۱۳۸۲: ۷۹۰

۳۹-۲- ثَلَاثَةٌ يَجْلُونَ الْبَصَرَ النَّظْرُ إِلَى الْخُضْرَةِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْمَاءِ الْجَارِي وَ النَّظْرُ إِلَى الْوَجْهِ

الْحَسَنِ:

برقی، ۱۳۷۱، ۲: ۶۲۲- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۵: ۳۴۰- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۴، ۲: ۲۳۰-

مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۶: ۲۹۱

۳۹-۳- ثَلَاثَةٌ يَجْلِينَ الْبَصَرَ النَّظْرُ إِلَى الْخُضْرَةِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْمَاءِ الْجَارِي وَ النَّظْرُ إِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ:

فتال نیشابوری، ۱۳۷۵، ۲: ۳۰۸- مجلسی، ۱۴۰۳، ۵۹: ۱۴۴- بروجردی، ۱۳۸۶، ۲۵: ۱۸۶

۳۹-۴- ثَلَاثُ يَجْلِينَ الْبَصَرَ النَّظْرُ إِلَى الْخُضْرَةِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْمَاءِ الْجَارِي وَ النَّظْرُ إِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ:

مجلسی، ۱۴۰۳، ۱۰: ۱۰۵، ۱۰: ۲۴۶، ۷۵: ۳۲۰، ۱۰۱: ۴۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۸، ۳: ۳۸-

شیخ حرّ عاملی، ۱۴۱۴، ۷: ۱۰۵- شیخ حرّ عاملی، ۱۴۰۹، ۲۰: ۶۰- ابن شعبه حرانی، ۱۴۰۴:

۴۰۹- پاینده، ۱۳۸۲: ۴۲۵- ابن بابویه، ۱۳۶۲، ۱: ۹۲

۳۹-۵- أَرْبَعٌ يُضَيِّنُ الْوَجْهَ النَّظْرُ إِلَى الْوَجْهِ الْحَسَنِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْمَاءِ وَ النَّظْرُ إِلَى الْخُضْرَةِ وَ

الْكُحْلُ عِنْدَ النَّوْمِ:

ابن بابویه، ۱۳۶۲، ۱: ۲۳۷- مجلسی، ۱۴۰۳، ۷۶: ۲۸۹- نوری، ۱۴۰۸، ۱: ۳۹۸

منابع:

- ابن ابی الحدید، عبد الحمید بن هبة الله، شرح نهج البلاغة لابن ابی الحدید، قم: مکتبۃ آیه الله المرعشی

النجفی، ۱۴۰۴ق.

- ابن ادريس، محمد بن احمد، السرائر الحاوی لتحرير الفتاوی (والمستطرفات)، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به

جامعۀ مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰ق.

- ابنا بسطام، عبد الله و حسین، طب الأئمة عليهم السلام، قم: دار الشریف الرضی، ۱۴۱۱ق.

- ابن بطریق، یحیی بن حسن، عمدة عیون صحاح الأخبار فی مناقب إمام الأبرار، قم: جماعة المدرّسين بقم، مؤسّسة النشر الاسلامی، ۱۴۰۷ ق.
- ابن اثیر جزری، مبارک بن محمّد، النهایة فی غریب الحدیث و الأثر، قم: مؤسّسة مطبوعاتی اسماعیلیان، ۱۳۶۷ ش.
- ابن بابویه، محمّد بن علی، عیون أخبار الرضا علیه السلام، تهران: جهان، ۱۳۷۸ ق.
- _____، التخصّال، قم: جامعه مدرّسين، ۱۳۶۲ ش.
- _____، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، قم: دار الشریف الرضی للنشر، ۱۴۰۶ ق.
- _____، التوحید (للسدوق)، قم: جامعه مدرّسين، ۱۳۹۸ ق.
- _____، من لا یحضره الفقیه، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرّسين حوزه علمیة قم، ۱۴۱۳ ق.
- _____، معانی الأخبار، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرّسين حوزه علمیة قم، ۱۴۰۳ ق.
- _____، الأمالی (للسدوق)، تهران: کتابچی، ۱۳۷۶ ش.
- _____، علل الشرائع، قم: کتاب فروشی داوری، ۱۳۸۵ ش.
- ابن أبی جمهور، محمّد بن زین الدین، عوالی الثالی العزیزة فی الأحادیث الدینیة، قم: دار سیّد الشهداء للنشر، ۱۴۰۵ ق.
- ابن حیون، نعمان بن محمّد مغربی، دعائم الإسلام و ذکر الحلال و الحرام و القضايا و الأحكام، قم: مؤسّسة آل البيت علیهم السلام، ۱۳۸۵ ق.
- ابن حیون، نعمان بن محمّد، شرح الأخبار فی فضائل الأئمة الأطهار علیهم السلام، قم: جامعه مدرّسين، ۱۴۰۹ ق.
- ابن شعبه حرّانی، حسن بن علی، تحف العقول عن آل الرسول صلی الله علیه و آله، قم: جامعه مدرّسين، ۱۴۰۴ ق.
- ابن اشعث، محمّد بن محمّد، الجعفریات (الأشعثیات)، تهران: مكتبة النینوی الحدیثة، بی تا.
- ابن شهر آشوب مازندرانی، محمّد بن علی، مناقب آل أبی طالب علیهم السلام (لابن شهر آشوب)، قم: علامه، ۱۳۷۹ ق.
- ابن طاووس، علی بن موسی (۱)، التحصین لأسرار ما زاد من کتاب الیقین، قم: مؤسّسة دار الكتاب، ۱۴۱۳ ق.
- _____، محاسبة النفس، تهران: مرتضوی، ۱۳۷۶ ش.
- _____ (۲)، الیقین باختصاص مولانا علیّ علیه السلام بإمرة المؤمنین، قم: دار الكتاب، ۱۴۱۳ ق.
- ابن فهد حلّی، احمد بن محمّد، عدة الداعی و نجاح الساعی، [بی جا]، دار الکتب الإسلامی، ۱۴۰۷ ق.
- ابن قاریاغدی، محمّد حسین، البضاعة المزجاة (شرح کتاب الروضة من الکافی لابن قاریاغدی)، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ ق.

- ابن منظور، محمد بن مكرم، لسان العرب، بيروت: دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع - دار صادر، ١٤١٤ ق.
- ابو مخنف كوفي، لوط بن يحيى، وقعة الطف، قم: جامعة مدرّسين، ١٤١٧ ق.
- احمدى ميانجى، على، مكاتيب الأئمة عليهم السلام، قم: دار الحديث، ١٤٢٦ ق.
- _____، مكاتيب الرسول صلى الله عليه و آله و سلم، قم: دار الحديث، ١٤١٩ ق.
- اربلى، على بن عيسى، كشف الغمة فى معرفة الأئمة (ط - القديمة)، تبريز: بنى هاشمى، ١٣٨١ ق.
- آقا جمال خوانسارى، محمد بن حسين، شرح آقا جمال الدين خوانسارى بر غرر الحكم و درر الكلم، تهران: دانشگاه تهران، ١٣٦٦ ش.
- العروسى الحوزى، عبد على بن جمعة، تفسير نور الثقلين، قم: اسماعيليان، ١٤١٥ ق.
- بحراني، سيد هاشم بن سليمان، حلية الأبرار فى أحوال محمد و آله الأطهار عليهم السلام، قم: مؤسسة المعارف الإسلامية، ١٤١١ ق.
- _____، البرهان فى تفسير القرآن، قم: مؤسسه بعثه، ١٣٧٤ ش.
- بحراني اصفهاني، عبد الله بن نور الله، عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال (الإمام على بن أبى طالب عليه السلام)، قم: مؤسسة الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف، ١٣٨٢ ش.
- _____، عوالم العلوم و المعارف و الأحوال من الآيات و الأخبار و الأقوال (مستدرک سيده النساء إلى الإمام الجواد)، قم: مؤسسة الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف، ١٤١٣ ق.
- بروجردى، آقا حسين، جامع أحاديث الشيعة (للبروجردى)، تهران: فرهنگ سبز، ١٣٨٦ ش.
- برقى، احمد بن محمد بن خالد، المحاسن، قم: دار الكتب الإسلامية، ١٣٧١ ق.
- پاينده، ابو القاسم، نهج الفصاحة (مجموعه كلمات قصار حضرت رسول صلى الله عليه و آله)، تهران: دنياى دانش، ١٣٨٢ ش.
- تميمي آمدى، عبد الواحد بن محمد، تصنيف غرر الحكم و درر الكلم، قم: دفتر تبليغات، ١٣٦٦ ش.
- _____، غرر الحكم و درر الكلم (مجموعه من كلمات و حكم الإمام على عليه السلام)، قم: دار الكتاب الإسلامى، ١٤١٠ ق.
- ثقفى، ابراهيم بن محمد بن سعيد بن هلال، الغارات أو الإستنفار و الغارات (ط - الحديثه)، تهران: انجمن آثار ملى، ١٣٩٥ ق.
- _____، الغارات أو الإستنفار و الغارات (ط - القديمة)، قم: دار الكتاب الإسلامى، ١٤١٠ ق.
- جزائرى، نعمت الله بن عبد الله، النور المبين فى قصص الأنبياء و المرسلين (للجزائرى)، قم: مكتبة آية الله المرعشى النجفى، ١٤٠٤ ق.

- حسینی زبیدی، محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت: دارالفکر، ۱۴۱۴ق.
- حسینی موسوی، محمد بن ابی طالب، تسلية المُجالس و زينة المُجالس (مقتل الحسين عليه السلام)، قم: مؤسسه المعارف الإسلامية، ۱۴۱۸ق.
- حکیمی، محمد رضا و حکیمی، محمد و حکیمی، علی، الحیاة / ترجمه احمد آرام، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۰ش.
- حلوانی، حسین بن محمد بن حسن بن نصر، زهة الناظر و تنبيه الناظر، قم: مدرسه الإمام المهدي عجل الله تعالى فرجه الشريف، ۱۴۰۸ق.
- حلی، رضی الدین علی بن یوسف بن المطهر (برادر علامه حلی)، العدد القویة لدفع المخاوف الیومیة، قم: کتابخانه آیه الله مرعشی نجفی، ۱۴۰۸ق.
- خانمی، احمد، بررسی منابع و مأخذ احادیث مندرج در تاریخ جهانگشای جوینی، فصلنامه زبان و ادب، ش ۳۵، ۱۳۸۷ش.
- دیلمی، حسن بن محمد، إرشاد القلوب / ترجمه سلگی، قم: ناصر، ۱۳۷۶ش.
- _____، إرشاد القلوب إلى الصواب (للدیلمی)، قم: الشریف الرضی، ۱۴۱۲ق.
- _____، أعلام الذین فی صفات المؤمنین، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ۱۴۰۸ق.
- راوندی کاشانی، فضل الله بن علی، النوادر (لراوندی)، قم: دار الكتاب، بی تا.
- زمخشری، محمود بن عمر، الفائق فی غریب الحدیث، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۷ق.
- سلیمانی آشتیانی، مهدی و درایتی، محمد حسین، مجموعه رسائل در شرح احادیثی از کافی، قم: دار الحدیث، ۱۳۸۷ش.
- شامی، یوسف بن حاتم، الدر النظیم فی مناقب الأئمة اللهمم، قم: جامعه مدرسین، ۱۴۲۰ق.
- شبیری زنجانی، محمد جواد، توضیح الأسناد المشکلة فی الکتب الأربعة (أسناد الکافی)، قم: دار الحدیث للطباعة و النشر، ۱۴۲۹ق.
- شعیری، محمد بن محمد، جامع الأخبار (لشعیری)، نجف: مطبعة حیدریة، بی تا.
- شریف الرضی، محمد بن حسین، المجازات النبویة، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۲ق.
- _____، نهج البلاغة (لصباحی صالح)، قم: هجرت، ۱۴۱۴ق.
- شوشتری، نور الله بن شریف الدین، الصوارم المهرقة فی نقد الصواعق المهرقة (لابن حجر الهیثمی)، تهران: مطبة النهضة، ۱۳۶۷ق.
- شیخ بهایی، محمد بن حسین، منهج النجاح فی ترجمة مفتاح الفلاح، تهران: حکمت، ۱۳۸۴ش.

- شيخ حرّ عاملي، محمد بن حسن، إثبات الهداة بالنصوص والمعجزات، بيروت: اعلمي، ١٤٢٥ ق.
- _____، الجواهر السنينة في الأحاديث القدسية (كليات حديث قدسي)، تهران: انتشارات دهقان، ١٣٨٠ ش.
- _____، الفصول المهمة في أصول الأئمة (تكملة الوسائل)، قم: مؤسسه معارف اسلامي امام رضا عليه السلام، ١٤١٨ ق.
- _____، تفصيل وسائل الشيعة إلى تحصيل مسائل الشريعة، قم: مؤسسه آل البيت عليهم السلام، ١٤٠٩ ق.
- _____، هداية الأمة إلى أحكام الأئمة عليهم السلام، آستانة الرضوية المقدسة، مشهد: مجمع البحوث الإسلامية، ١٤١٤ ق.
- شهيد اول، محمد بن مكي، الأربعون حديثاً (لشهاد الاؤل)، قم: مدرسه امام مهدي، ١٤٠٧ ق.
- _____، الدرّة الباهرة من الأصداف الطاهرة (ط- القديمة مع الترجمة)، قم: زائر، ١٣٧٩ ش.
- شهيد ثاني، زين الدين بن علي، تسليية العباد در ترجمه مُسكّن الفؤاد، قم/ تهران: هجرت / دفتر نشر ميراث مكتوب (وابسته به معاونت امور فرهنگي وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامي)، ١٣٧٤ ش.
- _____، شرح مصباح الشريعة، ترجمه عبد الرزاق كيلاني، تهران: پيام حق، ١٣٧٧ ش.
- _____، مُسكّن الفؤاد عند فقد الأحبة و الاؤلاد، قم: بصيرتي، بي تا.
- _____، منية المرید، قم: مكتب الإعلام الإسلامي، ١٤٠٩ ق.
- صدر الدين شيرازي، محمد بن ابراهيم، شرح أصول الكافي (صدرا)، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقيقات فرهنگي، ١٣٨٣ ش.
- طبرسي، احمد بن علي، الإحتجاج على أهل اللجاج (للمطبرسي)، مشهد: مرتضى، ١٤٠٣ ق.
- طبرسي، حسن بن فضل، مكارم الأخلاق، قم: الشريف الرضي، ١٤١٢ ق.
- طبرسي، علي بن حسن، مشكاة الأنوار في غرر الأخبار، نجف: المكتبة الحيدرية، ١٣٨٥ ق.
- طوسي، محمد بن الحسن، تهذيب الأحكام (تحقيق خراسان)، تهران: دار الكتب الإسلامية، ١٤٠٧ ق.
- عاملي نباطي، علي من محمد بن علي بن محمد بن يونس، الصراط المستقيم إلى مستحقى التقديم، نجف: المكتبة الحيدرية، ١٣٨٤ ق.
- عده اي از علماء، الأصول الستة عشر (ط - دار الحديث)، قم: مؤسسه دار الحديث الثقافية، ١٤٢٣ ق.
- _____، الأصول الستة عشر (ط - دار الشبستري)، قم: دار الشبستري للمطبوعات، ١٣٦٣ ش.
- علامه حلي، حسن بن يوسف، نهج الحقّ و كشف الصدق، بيروت: دار الكتاب اللبناني، ١٩٨٢ م.

- علم الهدی، علی بن حسین، تنزیه الأنبياء عليهم السلام، قم: دار الشریف الرضی، ۱۳۷۷ ش.
- علوی عاملی، احمد بن زین العابدین، مناهج الأخیار فی شرح الإستبصار، قم: مؤسسه اسماعیلیان، ۱۳۹۹ ق.
- فتال نیشابوری، محمد بن احمد، روضة الواعظین و بصیرة المتعظین (ط - القديمة)، قم: رضی، ۱۳۷۵ ش.
- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، تفسیر الصافی، تهران: مکتبه الصدر، ۱۴۱۵ ق.
- فیض کاشانی، محمد محسن بن شاه مرتضی، الوافی، اصفهان: کتابخانه امام امیر المؤمنین علی علیه السلام، ۱۴۰۶ ق.
- _____، نوادر الأخبار فیما يتعلق بأصول الدین (للفیض)، تهران: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی، ۱۳۷۱ ش.
- قزوینی، ملا خلیل بن غازی، صافی در شرح کافی (مولی خلیل قزوینی)، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ ق.
- قضاعی، محمد بن سلامة، شرح فارسی شهاب الأخبار (کلمات قصار پیامبر خاتم ص)، تهران: مرکز انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۱ ش.
- قطب الدین راوندی، سعید بن هبة الله، الخرائج و الجرائح، قم: مؤسسه امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف، ۱۴۰۹ ق.
- _____، فقه القرآن، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۵ ق.
- قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، قم: دار الكتاب، ۱۴۰۴ ق.
- قمی مشهدی، محمد بن محمدرضا، تفسیر کنز الدقائق و بحر الغرائب، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۸ ش.
- کبیر مدنی، سید علیخان بن احمد، ریاض السالکین فی شرح صحیفة سید الساجدین، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۴۰۹ ق.
- کراجکی، محمد بن علی، کنز الفوائد، قم: دارالذخائر، ۱۴۱۰ ق.
- کلینی، محمد بن یعقوب، أصول الکافی / ترجمه کمره‌ای، قم: اسوه، ۱۳۷۵ ش.
- _____، الکافی (ط - الإسلامية)، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۷ ق.
- _____، الکافی (ط - دارالحدیث)، قم: دار الحدیث، ۱۴۲۹ ق.
- کوفی اهوازی، حسین بن سعید، الزهد، قم: المطبعة العلمية، ۱۴۰۲ ق.
- لیثی واسطی، علی بن محمد، عیون الحکم و المواعظ (للیثی)، قم: دار الحدیث، ۱۳۷۶ ش.
- مازندرانی، محمد صالح بن احمد، شرح الکافی - الأصول و الروضة (للمولی صالح المازندرانی)، تهران: المکتبه الإسلامية، ۱۳۸۲ ق.
- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحار الأنوار الجامعة لدرر أخبار الأئمة الأطهار (ط - بیروت)، بیروت: دار إحياء التراث العربی، ۱۴۰۳ ق.

- _____ ، ملاذ الأخبار فی فهم تهذیب الأخبار، قم: کتابخانه آیه الله المرعشی النجفی، ۱۴۰۶ ق.
- _____ ، مرآة العقول فی شرح أخبار آل الرسول، تهران: دار الکتب الإسلامية، ۱۴۰۴ ق.
- مجلسی، محمدتقی بن مقصودعلی، روضة المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه (ط - القديمة)، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانپور، ۱۴۰۶ ق.
- مدنی شیرازی، علی خان بن احمد، الطراز الاول و الكنز لما علیه من لغة العرب المعول، مشهد: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام) لإحياء التراث، ۱۳۸۴ ش.
- مفید، محمد بن محمد، الإختصاص، قم: المؤتمر العالمي لالفیه الشیخ المفید، ۱۴۱۳ ق.
- _____ ، الإرشاد فی معرفة حجج الله علی العباد، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
- _____ ، الفصول المختارة، قم: کنگره شیخ مفید، ۱۴۱۳ ق.
- _____ ، دفاع از تشیع / ترجمه الفصول المختارة للمفید، قم: انتشارات مؤمنین، ۱۳۷۷ ش.
- میرداماد، محمدباقر بن محمد، الرواشح السماویة فی شرح الأحادیث الإمامیة (میرداماد)، قم: دار الخلیفة، ۱۳۱۱ ق.
- نصرالله منشی، نصرالله بن محمد، کلیله و دمنه، به تصحیح مجتبی مینوی ، امیر کبیر، تهران، ۱۳۷۳ ش.
- نوری، حسین بن محمد تقی، مستدرک الوسائل و مستنبط المسائل، قم: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، ۱۴۰۸ ق.
- ورام بن أبی فراس، مسعود بن عیسی، مجموعه ورام، آداب و اخلاق در اسلام / ترجمه تنبیه الخواطر، مشهد: بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹ ش.
- _____ ، تنبیه الخواطر و نزهة النواظر المعروف بمجموعه ورام، قم: مکتبه فقیه، ۱۴۱۰ ق.
- هاشمی خویی، میرزا حبیب الله، منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغة و تکملة منهاج البراعة (خوئی)، تهران: مکتبه الإسلامية ، ۱۴۰۰ ق.